

תיאטרון

מאיה בז'רנו

לבר בברלין

"לבר בברלין", על פי ספרו של הנס פאלאדה, תרגום לעברית: יוסיפיה סימון 2010; מחזה: שחר פנקס בימוי: אילן רונן; תיאטרון הבימה ספטמבר 2017; תנועה ועריכה מוסיקלית: מירי לזר; תפאורה ווידאו: ניב מנור; תלבושות: אולה שבצ'וב

יכול להיות שהעובדה שקראתי את הרומן עב הכרס המרתק של הנס פאלאדה לפני שצפיתי בהצגה שנעשתה על פיו, גרמה לי להתאכזב מההפקה התיאטרלית.

הייתי מסתפקת בפחות משתתפים, שישה שבעה לכל היותר, כנגד מספרן הרב מאוד של הדמויות ברומן. כי מה שהיה כה מרשים וסוחף ומטלטל ברומן ומעיד על שליטה וירטואוזיות של פאלאדה בדמויותיו, כמו סימפוזיה פרי רוחו של מלחין מחונן, לא קרה בהצגה. זו מנסה בקושי להשיג ולהשתוות לעושר הספרותי של הרומן ואולם הקהל, אני מכל מקום, שומעת את ההתנשפות המיוגעת של העיבוד לתיאטרון. מראש צריך היה לדעתי להימנע מהמאמץ לחקות רומן, כי ענייננו במדיום אחר לחלוטין, וכדי להשיג אינטימיות ועומק ונוכחות משכנעת של הדמויות מעל בימת תיאטרון, נדרשת גישה שונה.

למשל - כדי להשיג את תחושת הברידות הקשה של גיבורי הסיפור ואת עוצמת המעשה שלהם, את ה"לבר בברלין", נושא הסיפור, צריך היה לוותר על רוב הדמויות ולא לגרוש את הבמה ברעש ובהמון אדם צעקני בסגנון של קברט, שבולע ומטשטש לגמרי את ייחודם ואישיותם של המשתתפים. הללו קורסים אחד לתוך השני בערבוביה והמולה והתוצאה היא שטחיות פלקאטית, נעדרת הצדקה דרמטית של המשתתפים. בקיצור, זהו עושר השמור לרעה.

תמצית הסיפור: לאחר שאיבדו את בנם היחיד בחזית נגד צרפת, מחליט האב אוטו קוונגל, פועל גרמני פשוט בבית חרושת ברלינאי לעשות מעשה חתרני, אמיץ ומסוכן. הוא מצרף לכך את אשתו אנה שעובדת גם היא כפועלת. אגב, מסירת המכתב הרשמי מידי הדרווית אווה קלוגה לידי אוטו ואנה קוונגל יכולה להיות תמונה ראשונה מצוינת: הודעת מותו של הבן וכל ההשתלשלות ממנה. אוטו ואנה הם גרמנים שחשים תיעוב וסלידה עמוקה כלפי היטלר ומשטרו, וחרדים לעתידה של ארצם. כאב השכול נהפך לפעולה של מחאה נגד השלטון והממשלה הנאצית בצורה של פיזור גליונות שבהן נכתבו שניים שלושה משפטי נאצה חריפים נגד היטלר ואנשיו. מטרתם היתה לחולל רגש מחאה בלב האזרחים הגרמנים, שיתפתח אולי למאבק במשטר, אם לא גלוי, אז לפחות במחתרת. הגליונות מפורזות במקומות שונים בעיר ואנשים שנתקלו בהן וקראו אותן נתקפו פחד. האימה שאחזה בהם מהחזקת גלוייה כזו, אמת נוקבת, שגם הם ודאי חשו בה, שילחה אחדים מהם להעבירן למשטרה ולגסטפו. כך שהרצון לעשות משהו משמעותי אנושי וחיובי בלב הרוע והאלימות נשאר בגדר מעשה פרטי של שני אנשים אמיצים, שכמובן שילמו עליו בסוף בחייהם. למשל, בסיום

דרכו, רגע לפני שאוטו מודה במעשיו בפני החוקר אשריך, הוא מוכרע בעצם מכאב האכזבה על כך שרוב הגליונות הגיעו למשטרה. מכך שרוב האזרחים המפוחדים התנערו מהן ואיש לא הצטרף למחאה שקראו לה. הוא ואשתו נשארו בודדים. זו סצנה שלדעתי הוחמצה - עמידתו של אוטו המובס מול מפת ברלין שעליה פוזרים דגלונים המסמנים את המקומות שבהם נמצאו הגליונות שפוזרו.

שני מצבים מרכזיים בולטים בספר ובמחזה - פחד ואימה לצד השפלה והתעללות. אנשים המייצגים את השלטון והכוח לעומת האזרחים הפשוטים. בחלק הראשון של ההצגה הבמה מלאה וגרושה כאמור בכל שחקני המחזה. הם יושבים על כיסאות בשורה לרוחב הבמה. כל שחקן מציג את שם הדמות שהוא מגלם בדקלום קצר, וזה נראה כקרנבל עליז וססגוני של תיאטרון בובות. ההיכרות בדרך זו, שהיא כמובן מנוכרת ומלאכותית במכוון, אינה מוצלחת. הרצון להראות בו זמנית על הבמה כפוי עלינו והתוצאה כאמור היא מין מסכת פלקאטית שטוחה.

בחלק השני ניכר שיפור באופן הצגת ההתרחשות - חלונות מוארים גדולים חושפים פנים של חללים, מעין חדרים שמוקפים בחושך - על ידי הזזת מסכים כהים כמו וילונות, וזה עובד. כלומר ייצוג המרחב העירוני והאנושי מצטמצם ומרוכז באופן מטונימי למה ששפת

"לבר בברלין"

התיאטרון מסוגלת להראות ולממש. רואים את פנים ביתם של השופט פרום ההומניסט והזקנה היהודייה פראו רוננטל, שמוצאת אצלו מחסה זמני, עד לסופה הטרגי; או את חדרי המדרגות שבהם מניח אוטו קוונגל את הגליונות כדי שאזרחים עובדי אורח יגלו אותן. קשה לי להתייחס לדמת המשחק של שחקן זה או אחר מלבד אולי קצין האס.אס. המטופש והאכזרי פראל, בכיצועו של אורי הוכמן בצורה מרשימה ומשכנעת. גם הקומיסר אשריך מבצע תפקיד חזק ומורכב של רוע מצד אחד ואיזו רגישות ושבירות אנושית מפתיעה מצד שני, או פראו רוננטל בגילומה של שולמית אדר. גם אווה ואוטו קוונגל, הדמויות הראשיות במחזה, וברומן, משתדלים לבצע את תפקידם, אבל נוכחותם קצרה ושטחית, מצומצמת מדי וחיוורת. זאת מאחר שדמויות משנה כמו אנו קלוגה, או אווה קלוגה הדרווית, שכן בשם פרסיקה או בורקהאוזן, או טרודל הצעירה שהיתה ארוסתו של הבן ההרוג ונראית אחרי כן בהיריון מתקדם ממישהו אחר, מתערבות ונוכחות לצדם בסמיכות רבה מדי. סצנות של ביזה ואלימות מפורזות ללא הנמקה דרמטית מספקת, ללא שהות של זמן, בקצב מזורז של סרט אילם. הייתי רוצה לראות ולשמוע מקרוב את אוטו ואת אווה קוונגל - מה עובר עליהם, בתוך נפשם, למשל מונולוג וידווי או שיחה אישית עמוקה. כמה שחקנים מבצעים כמה תפקידים בסצנות מתחלפות והכפילות הזאת לדעתי ניכרת ומחבלת באמינות של ההצגה. וזאת בשל הרצון להספיק לדחוס כמה שיותר בשעתיים וחצי.

רות נצר

שירי גלריה

ציור של אדוארד הופר

קירות ריקים
נקיון לבן
האם לא שכחת דבר מה
גברתי
היושבת שלובת רגלים
בחצאית קצרה
מעשנת במבט בוהה?

צילום של מליסה צ'בס

מוזאון בסן-חוזה. קוסטה ריקה.
מליסה צ'בס, 1993, צלום -
איש זקן, ללא שניו התותבות, שוכב על מטתו לכוון
ספק מת, ספק ישן
בקבית חדרו הקטן.
סביבו כל עולמו -
בתמונה מעליו ברכתה של מריה.
מולו פועם שעון -
מקצב חייו הקלה.
לצדו עוגנת ספינת מפרשים
אותה בנה מגורי עץ קטנים
בה יפליג.

ניקולס מאס, אשה מתפללת, 1656 בקירוב

ציור של ניקולס מאס

את רשת הורידים בגב פפות ידיה
ואת הלכוד בצפרניה
הוא ציר -
אשה מבגרת בשביס, מפשוטי העם
מברכת בהתמסרות אדוקה
בעצימת עינים
על המזון המנח לפניה.
השלחן ערוך בצניעות: פרוסת דג,
קנקן חרס, קצרת רטב,
כפר לחם חומה עגלה, והחתול
המסתתר שמושך מהצד במפת השלחן.

פראל - אורי הוכמן; פראו רוזנטל, שכנה - שולמית אדר; השופט פרום,
שכן - מיכאל כורש; טרודל באומן - לאה גלפנשטיין; מנהל עבודה
במפעל, תליין - אורי אברהמי.

בהצגה ישבה לידי אשה ילידת ברלין, שמכירה את התקופה ואת סיפור
העלילה (הרומן נכתב בעקבות מעשה אמיתי שאירע בברלין). החלפנו
קצת דעות היא הסכימה איתי בכל מה שטענתי כאן. והיא לא קראה
את ספרו של פלאדה. חבל, ואולי תהיה עוד הפקת תיאטרון לספר הזה.
♦ ידוע לי על סרט שנעשה, אבל לא כאן המקום לדון בכך.

יפים היו תצלומי הארכיון וקטעי סרטים מברלין בתקופת הרייך - קטע
רחוב והפגנת המונים השמחים על ניצחון הצבא הגרמני בחזית צרפת -
שהוקרנו על מסך גדול במאונך לכמה והשתלבו היטב. הם העבירו את
תחושת המקום והזמן של המחזה בצורה מושלמת.

להלן שמותיהם של השחקנים: אוטו קוונגל - נורמן עיסא; אנה קוונגל
- אסנת פישמן; קומיסר אשריך, חוקר פלילי - תומר שרון; אנו קלוגה,
בעלה של הדורית - עמי סמולרצ'יק; אמיל בורקהאוזן, שכן בבניין -
פיני קדרון; אווה קלוגה, דורית - רינת מטטוב; אס.אס. אוברגרופניהרר